

כך אין חידוש בתורה, ואפילו מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, הם שנתגלמו מן המאור הקדמון שבתורה.

'... כך היה הקב"ה מביט בתורה ובורא את העולם' (ב"ר). משפט הארץ ומלואה בכל ההשתלשלות של מאורעותיה, בכל גלגוליה ובכל הרפתקאותיה בכל זמן ועידן – הוא חקוק באותיות התורה אשר על פיהן נגזר תכנית העולם קודם שנברא, ובהן נכללה המחשבה וההרגשה של המין האנושי שבכל הדורות ובכל הזמנים בימי השמים על הארץ.

סדר נזיקין נחקר ונדרש בכל מקום בכל עת ובכל שעה, והרחיב את גבולותיו מרחב רב; 'בשני דרב יהודה כולי תנויי בניזיקין הוה' (ברכות כ). הלא בין בהיותנו עם יושב על אדמתו ובין בארצות פוזרנו, היו דיני ממונות שבסדר המסכתות הכלולות בחוגו יסוד של המשפט העברי בכל בתי דינים של ישראל'. (מתוך מאמר הגר"י אברמסקי זצ"ל, 'התורה ובני ישראל' – נדפס בספר הזכרון על שמו (ירושלים, תשל"ח), עמ' קכז).

דף ב

הערות ובאורים בפשט

'בנין את הכותל באמצע... זה נותן ג' טפחים וזה נותן ג' טפחים' – כתבו ראשונים (ע' שטמ"ק. וכן מובא בטור וברמ"א – קנ"ג), שלעולם חולקין בשוה בהוצאות הכותל ובמקום בנייתו, גם כאשר לזה יש חצר גדולה ולזה חצר קטנה, שתוקף החיוב לסלק היזק ראייה, שוה הוא לשניהם, ואינו נוגע כלל לגודל החצר. (ובזה דיין את יתור לשון המשנה 'בנין את הכותל באמצע... זה נותן ג'ט וזה נותן ג'ט'. והרש"ש כתב לדייק להפך, ששנה התנא 'באמצע' להורות שמדבר רק בחצרות שוים. אלא שאין כן דעת הפוסקים, כאמור.

יש מקום לפרש טעם נוסף מדוע להשוות את חלקיהם ולא יתן הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו – לפי שהזק הקטן לגדול מרובה יותר מאשר הגדול את הקטן, ועל כן חוזר דינם להשתוות. ואף כי אין גדול החצר בהכרח גורר ריבוי תשמישים, י"ל שהזק ראייה אין גדרו נזק לאדם, אלא נזק לחצר כמקום שימושי, שמבטל את אפשרות השימוש שבה, (סברא זו מובאת ב'חזון יחזקאל' על התוספתא), וכגודל שטחה כן מוגדר גודל היזק. וע' ב'אמת ליעקב' שתלה שאלה זו, אם מחלקים במידה שוה או כפי יחס שטחי הצדדים, בשיטות הראשונים אם חיוב הכותל הוא דין מדיני הרחקות נזיקין דעלמא, או חיוב השייך להסדרי חלוקת החצר ותיקונה – שלפי צד זה אכן יתחייבו כ"א כפי חלקו בחצר).

כמו כן כתבו הפוסקים, שהוצאות הכותל אינן מוטלות לפי 'שבח ממון', אלא גם אם לאחד מהם ממון הרבה ולאחד מעט – מתחלקים בהוצאות בשוה. (ע' נתיבות המשפט קס"א). ואף על פי שהכותל עושה שבח לחצר, וראוי היה להשוותו לדין דלת לחצר, שנגבית לפי שבח ממון, מכל מקום כיון שכל אחד כופה את השני לסלק היזקו, וכלפי זה אין הפרש בין חלק גדול לקטן, ממילא מתחייב כל אחד במחצה. (עפ"י חזון איש ב"ב סו"י א).

(ע"ב) 'נתייבש הימנה ולא גדרה' – מהגר"א נבנצל שליט"א:

'מבואר בתוס' דהיינו שאינו עוסק כל שעה לגדור. אבל בפי הנקרא רבנו גרשום (י"א שהוא לרבנו אליקים) כתב נתייבש מן הזמן שקבעו לו ב"ד, וצ"ע אם כונתו לשלשים יום, כמבואר בב"מ קי"ח. דומן ב"ד שלשים יום. ועל כל פנים מבואר בדבריו דתוך זמן ב"ד, אע"פ שאינו עוסק כל שעה

לגדור, לא מיקרי נתיאש, אף דהי' יכול לגדור בפחות זמן. וגדר הדבר לענ"ד, דכשעושה המוטל עליו מיקרי אנוס, וכן נ' במק"א'. עכ"ל.
(הנני בזה להודות מקרב לב לרב שליט"א, על היענותו להמציא לנו מדברי תורתו המסולאים מזהב. העורך).

'תא שמע: וכן בגינה. גינה שאני' – מדברי הרמב"ם (שכנים ב,טז, ע"ש במ"מ) מבואר שלהלכה אין היזק ראייה בגינה. ולשיטתו די בגינה בכותל של עשרה טפחים, ואין צורך בד' אמות למניעת הסתכלות. וכבר שאלוהו חכמי לוניל (מובא ב'מגדל עז' שם. ובשו"ת הרמב"ם מהדו' פריימן – רס) ממה שאמרו כאן בסוגיא, שאפילו לדעת האומר הזק ראייה לאו שמיה היזק, מודה בגינה. והשיב להם שזה הנאמר כאן – דיחויא בעלמא הוא. וזה שאמר רב אסור לאדם שיעמוד בשדה חברו בשעה שהיא במקוותיה – מדת חסידות היא. (וע' בזה ביוס"ד – ב"מ קז. חוברת כז).

ואולם, אין כן דעת שאר הראשונים. (ע' ראב"ד; רא"ש, רמב"ן ועוד).
(ובחזו"א (ב"ב א,א) כתב לתמוה: 'תמיא, דלמה העלימו מחתימי התלמוד מאתנו את האמת, דאפילו ללשנא בתרא דהזק ראייה שמיה הזק בגינה לא חיישינן להזק ראייה, רק שלא יתפוש כגנב, וסגי במסיפס... ולא די שלא פירשו לנו האמת, אלא קבעו לנו בגמ' דגינה שאני, ואף ללשנא קמא בגינה הזק ראייה שמיה הזק, ולא רמוז לנו שום רמז שכל זה אינו אמת. ואם יש לנו רשות לומר דשינויי בעלמא הוא מסברא בלא הכרח מן הגמ', לא נשאר לנו גדר בזה. וכל זה צריך תלמוד'. עכ"ל החזו"א).

ויש להוסיף תימא, על סגנונו של הרמב"ם באותה תשובה, שכששאלוהו חכמי לוניל מן הסוגיא, כתב להם: 'זאת השאלה לא היתה לאנשים גדולים כמוכם לשאל אותה, וכי לא שאני בין היזק ראייה שהוא היזק גדול וודאי שיראה אדם חבירו בעת שהוא עומד ויושב ועושה צרכיו ובין היזק ראייה שיראה קמת חבירו משום עינא בישא, שאלו דברי חסידות הם שלא יעייין בו בעין רעה... – הרי שעל סמך סברא זו היה פשוט לו מאד שאין דין גינה כדין החצר כלל, עד שתמה על השואלים אותו מן הסוגיא. וע' בהגר"א חו"מ קנח סק"ג; 'אמת ליעקב' כאן).

ציונים וראשי פרקים לעיון

'הכל כמנהג המדינה. גויל – זה נותן שלשה טפחים וזה נותן שלשה טפחים...' – ואם נהגו בעובי יתר מן השיעורים הללו – אין לחייב לילך אחר מנהג זה. (תוס' ושר"ר. והגר"א כתב (חו"מ קנז סקי"ז) בדעת הרמב"ם שיש לילך אחר המנהג, וכתב שבגמרא לא משמע כן). ואם בפחות – מחלוקת הראשונים; התוס' כתבו שיש ללכת אחר המנהג. והרא"ש ועוד ראשונים, חולקים.

ובכל מקום שמנהגם בטל, כשנהגו שלא כשיעורי המשנה – רהיטת לשון הפוסקים משמע שהמסרב אינו יכול לטעון לבנות כפחות שבמחיצות, כעיר שאין בה מנהג, אלא יבנו מגויל כמו שנהגו, ועל פי שיעורי המשנה. – חזו"א ב"ב א,יג.

ואם נהגו במחיצה קלה מאד, פחות מ'הוצא ודפנא' (=לולבין, ענפים וקנים) – כתב רבנו תם שמנהג הדיוט הוא ואין לסמוך עליו, 'ומוכיח מכאן דיש מנהגים שאין לסמוך עליהם אפילו היכא דתנן הכל כמנהג המדינה'. (וכן כתבו כמה פוסקים, והביאם הרמ"א – קנז, ד. וכתב בחזו"א (ב"ב א,יב. עפ"י פוסקים) שדוקא במנהג שנעשה מאליו, אבל הסכמת בני העיר מועילה). ויש חולקים על דברי ר"ת. (ע' רמב"ן; מאירי ו).

(עוד על מנהגים שאין סומכין עליהם, בממון ובשאר הלכות – ע' בשו"ת מהר"ק שורש ח. (והעירו שם המהדירים מדבריו שם בשורש קב, שנראים לכאורה כסותרים); 'תרומת הדשן' שמב. וראה עוד בספר 'מנהגי ישראל' (לר"ד שפרבר) ח"א עמ' לא-לב; ח"ב עמ' כא-כב; ח"ג עמ' כג).

'לפיכך אם נפל הכותל, המקום והאבנים של שניהם' – שיטת התוס' שאף ללא סברא זו – שכיון שחייבו את שניהם להשתתף, ודאי הוא של שניהם – גם בלאו הכי היה הדין כן מצד הספק,

ואפילו נפל הכותל לרשותו של אחד מהם, לפי שאין מועילה תפיסת האחד לאחר שכבר נולד הספק. ומה שהוצרכנו לומר 'לפיכך' – למצב שנפלו האבנים לרשות אחד מהשותפין ושהו ברשות הרבה, שאז היה מקום להאמינו במיגו ד'לקוחים הם בידי', ועל כך אמרה המשנה שאין להאמינו שהוא לבדו בנה, שיש לנו להניח שמשל שניהם הוא.

וכבר העירו האחרונים מדברי התוס' בכתובות (כ) שכתבו שתפיסה בטענת ברי מועילה לאחר לידת הספק. (ואף כי אין להקשות מדברי התוס' במקום אחד על דבריהם במקום אחר, כי מכמה חכמים נכתבו, יש להקשות על הרא"ש שנראה כסותר דבריו בשני המקומות. – שער"י).

והביא ב'קונטרס הספקות' (ב,ז) בשם אחיו, בעל ה'קצות החשן', לחלק בין הנידונים; שם בכתובות הדין 'המוציא מחברו עליו הראיה', ולכן אם אח"כ תפס זה שכנגדו, מועילה תפיסתו, שהרי מעתה הוא המוחזק, והדין שנפסק בלידת הספק, עומד הוא על עמדו גם עתה, אלא שנשתנה המוחזק. לא כן כאן שהדין נפסק 'חלוקין', לא תועיל תפיסה מעתה, לשנות את הדין שנפסק. וע"ע בחדושי בית מאיר כאן; שערי ישר – שער ה, סוף פרק י (בתוספת באור).

וכבר האריכו רבות רבותינו ראשי הישיבות בבאור שיטת התוס' ושיטות שאר הראשונים – הלא בספריהם.

(ע"ב) 'זחיב באחריותו' – 'נ' מדברי תוס' כאן דאם יגיע שרץ ביין של חברו מיקרי היזק ניכר, אף דאינו היזק אלא מדיני התורה הואיל וניכר לחושים. ונ' דמהאי טעמא ס"ל ליראים דאף דמפריש תרו"מ בשבת או מטביל כלים לא הוי תקון אלא מדרבנן, מ"מ מלקט ענבי הדס להכשירו הוי תקון מדאורייתא, משום דניכר לחושים. וע' מה שדן בזה המנ"ח (ל"ב מוסך השבת מלאכה כ"ז), והוא על פי דרך הרמב"ם דהיזק שאינו היזק אלא מדיני התורה מיקרי היזק ניכר'. (הגר"א בנציל שליט"א)

(אריכות דברים על דברי התוס' כאן בענין 'הזק שאינו ניכר' – תמצא בקובץ שיעורים; 'שערי ישר' א,ט; 'מנחת שלמה' פח. וע"ע במצוין ביוס"ד – ב"ק צז).

על חיוב תשלומי הנזק של בעל הגפנים – ע' במובא בב"ק (חוברת יט). וראה אריכות גדולה בכל הענין ב'מנחת שלמה' פט. וקצר כאן המצע מהשתרע. ובבאור שיטות הראשונים השונות על חיוב הרחקת בעל הכרם דוקא, – ע' בקהלות יעקב – ג, ובשיעורי ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל.

'היזק ראייה' – כתבו הראשונים, שלהלכה היזק ראייה – שמייה היזק, (וכן נפסק בחו"מ קנז,א). ואפילו במקום שיש מנהג בעיר שלא לעשות כותל בין החצרות, כתבו כמה ראשונים (ע' רא"ש ונמו"י. וכ"פ ברמ"א שם. וע' חו"א ב"ב א,ב בבאור סברתם), שאין ללכת אחר מנהג זה, (בניגוד לגינה, שתלוי במנהג, לשיטת תלמוד דידן – להלן ד). שאין הולכין אחר מנהג כזה, שמנהג גרוע הוא, שגורם הזק וצער לחברו. (ע' קהלות יעקב, ה). ויש חולקין, שלא חייבו אלא במקום חדש שאין בו מנהג או שנהגו לגדור, אבל לא כשנהגו שלא להקפיד. (ע' רשב"א ורא"ש. ועתוס' ב: בד"ה גינה, שהיזק ראייה בגינה חמורה יותר מחצר, אף למ"ד 'שמייה היזק'. ולכאו' לפי דבריהם, אם הקלנו בגינה כשארין נוהגים, כ"ש בחצר).

ואם מחל לחברו בפני עדים על הזק ראייה – מועילה מחילתו. ואף אין צריך לעשות קנין על כך, שכוון שנתחייבו בכותל הרי זה כשאר חובות ממון, שמועילה מחילה ללא קנין. (רא"ש, ב. ועוד. ואולם, דוקא מחילה מפורשת, אך לא מועילה חזקה מדשתק ולא מיחה. ע"ש. וע"ע בשו"ת מהרי"ט חו"מ עו; שערי ישר ה,יד ד"ה וכן יתורץ; 'חדושי העילוי ממיצ"ט', סה).

(וע' בקובץ שיעורים שהסביר כיצד מועילה המחילה, והלא ההזק מתחדש בכל שעה, ולא מצינו אלא מחילה על חוב שקיים, לא על העתיד. ומפרש לפי שיטות הראשונים ש'מחילה' – כהתקבלתי, וכאילו קיבל ממנו דמים לבנית הכותל. וכבר האריכו ראשי הישיבות שבדור האחרון, להוכיח, שגדר חיוב בניית הכותל אינו רק

על דרך השלילה, היינו סילוק היזק ראייה גרידא, אלא יש כאן תקנת חיוב ותביעה ממונית של בניית כותל, ובזה הסבירו כמה שיטות ראשונים שבענין – ע' בברכת שמואל א ב; ובהרחבה בשיעורי ר' שמואל).

גם לר' יוסי הסובר (להלן יח): שבכל נזקי שכנים על הניזק להרחיק את עצמו, כאן מודה שחייב המזיק להשתתף בכותל, שהרי זה כ'גירי דיליה' (=חצים שלו, ששולח לרשות חבירו), ובזה מודה ר' יוסי שעל המזיק להרחיק (עפ"י ר"י מיגאש להלן ו: רמב"ן יח: ועוד. וע' רמ"א קנ"ד, טז שיש סוברים שהזק ראייה אינו כגירי דיליה. וע' באבן האול – שכנים ב, טז וחזון יחזקאל – תוספתא א, ה, בבאור מחלוקתם. ועוד על גירי הזק ראייה – ע' ב'קהלות יעקב, ה).

מלבד חיוב בניית הכותל, כתבו הראשונים שיש גם איסור בעצם ההסתכלות לחצרו של חברו, משום עין הרע, או לשון הרע, או משום צניעות. (ע' רמ"ה פ"א כה ופ"ג רפ; רמב"ן נט. וע' שו"ע שעה, א). ואפילו שאין חשש של עין הרע, אסור לראות שלא מדעתו, כי שמא אינו חפץ שידעו ממעשיו ומעסקיו.

(שו"ע הגר"ז – נזקי ממון יא).

וצריך אדם להזהר מלעמוד כנגד בית או חצר חברו ולראות בו, אפילו ללא כוונה להסתכל בעסקיו, אלא יחזיר פניו – כדי שלא יחשדהו חברו שמתכוין להסתכל לידע עסקיו. ואפילו רואהו ושותק לו, שמא מתבייש לומר לו. (סמ"ע וש"פ. מובא בא"צ ערך 'הזק ראייה').

מוסר ומידות

... ובאמת כך הוא, שכל התורה, שהיא רצון השי"ת ודרכיו הישרים, היא מוסר וחכמת היראה, [אך לימוד המוסר נוחץ כדי למצוא בתורה את המוסר, שע"י הלימוד בעיון החלק המוסרי, מבין ומוצא בשאר דיני התורה את המוסר שבהם].

וכמו דיני היזק ראייה ודיני נזקי שכנים, שהוא אף בדבר הבא ממילא ללא שום כוונה וגם בלי רצון אלא בעל כרחו, ובכל זאת יש עליו דין 'מזיק' וחייב בהרחקות. הרי מכאן אנו למדים כמה חייב אדם להזהר מגרימת נזק לחבירו, וכל שכן בידיים, וכל שכן לרבים. ועד כמה חייב לדאוג להטבת ענינים של הבריות. ואי-הזהירות בזה, אין בה רק תביעה בגלל חסרון בתיקון ישובו של עולם, אלא הוא חסרון בעצם תכליתו של האדם, שהוא להטיב לזולתו.

ואמרו זכרונם לברכה: 'האי מאן דבעי למהוי חסידא – לקיים מילי דניזקין' – הרי שהזהירות בעניני נזיקין נוגעת לענינים רמים ביותר ולעניני נצחיות, והיא הדרך למדרגות עליונות. ולהפך, הפגם בזה נורא למאד. (משנת ר' אהרן – ח"א עמ' קיד)

'אסור לאדם לעמוד בשדה חבירו בשעה שהיא עומדת בקמותיה' – אנו עוברים על דברי גמרא אלו בהבלעה, בלי שום בושות פנים, אבל באמת על האדם לעמוד מבויש ונכלם, כלימה תכסה פניו, שבמצואותו לבד נידון כמזיק ממש'. (דעת חכמה ומוסר' ח"ב ה)

דף ג

הערות, ציונים וראשי פרקים לעיון

'כי רצו מאי הוי, נהדרו בהו? אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: שקנו מידן' – נחלקו הראשונים באחים החולקים קרקע שירשו – האם צריכים לעשות קנין או די בהטלת גורל. (ע' רמב"ם וראב"ד – שכנים ב, יא ובמ"מ; טור חו"מ קעג). וכאן מבואר לכאורה שצריך קנין. ואפשר שהדבר תלוי במחלוקת